

חלק ב': ההגירה הגדולה של יהודי אירופה לארה"ב

א' – מבוא

בתקופה הידועה בחקר ההיסטוריה היהודית כ'תקופת ההגירה הגדולה' היגרו בין השנים 1875 ו- 1924 למעלה מ- 2,700,000 יהודים מארצות מזרח אירופה לארצות קולטות הגירה מעבר לאוקיאנוס. שאלה המתעוררת באופן טבעי לנוכח תופעה המונית זו היא: מה היו הגורמים שהביאו להגירה בסדר גודל כזה בתקופה ההיסטורית שבה התרחשה ומה היו התנאים שאיפשרו תנועת אוכלוסין כה גורפת. מובן מאליו שהבנה מלאה של תופעה הסטורית מסוג זה מחייבת התייחסות גם למאפיינים החברתיים והדמוגרפיים של תנועת ההגירה. בעבודה זו, המבוססת בעיקר על תוצאות מחקרו של גור אלרואי כפי שהן מובאות בספרו 'המהפכה השקטה: ההגירה היהודית מהאימפריה הרוסית 1875-1924', אתייחס תחילה לתנאים ולגורמים שהניעו ואיפשרו תהליך זה ולאחר מכן לנתונים חברתיים ודמוגרפיים המאפיינים את תנועת ההגירה.

ב' – מאפיינים דמוגרפיים, חברתיים ואחרים של המציאות ממנה נבעה והתאפשרה תנועת ההגירה

גורם מרכזי במציאות החברתית והכלכלית אשר ממנה צמחה תנועת ההגירה הוא הגידול המואץ באוכלוסיית רוסיה הצארית בחצי השני של המאה התשע עשרה ובתחילת המאה העשרים. כך, בפרק זמן של כחמישים שנה (1860-1913) צמחה האוכלוסייה הרוסית מ- 74 מיליון נפש ל- 164 מיליון נפש. עם זאת, מעניין לציין שמקורה של התפתחות זאת היה לאו דווקא גידול בשיעורי הילודה אשר, בעצם, נשארו ללא שינוי, אלא דווקא הירידה בתמותת הילדים אשר חלה כתוצאה מהתפתחות הרפואה ומהשיפור הניכר בתנאי התברואה. התפתחות הרפואה, השיפור בתנאי התברואה ובעקבותיהם הירידה בשיעור תמותת הילדים הביאו, בשילוב עם דפוסים מסורתיים של חיי נישואים ופריון האשה, להכפלת האוכלוסייה בפרק הזמן הקצר. באופן מסורתי, גיל הנישואים בחברת האיכרים הרוסית היה צעיר והנישואים בחברה הרוסית הפאודלית של אמצע המאה התשע עשרה נתפסו כעניין שחשיבותו בעיקר כלכלית. אישה צעירה שנישאה והצטרפה למשק בית מסוים קיבלה על עצמה את האחריות על עבודות הבית, על גידול הילדים ואף לקחה חלק, במידת הצורך, בעבודות השדה. בנוסף לכך, במציאות הכלכלית השלטת בחברה הכפרית הרוסית של סוף המאה התשע עשרה ותחילת המאה העשרים ריבוי ילדים במשפחה נחשב ליתרון המעניק לאיכר סיכויים טובים יותר לשרוד. בהתאם לכך, איכרה רוסייה ילדה במהלך חייה כתשע פעמים בממוצע. וכך, דפוסי ילודה מסורתיים

אלה, בשילוב עם ההתפתחות הרפואה ותנאי התברואה הביאו לצמיחה מואצת של האוכלוסיה כפי שצוין למעלה. התפתחות דמוגרפית זו הובילה להתפתחות חברתית בעלת חשיבות מכרעת: כתוצאה מהגידול המואץ באוכלוסיה הכפרית, התקשתה אוכלוסיה זו לקיים את עצמה במקום מושבה. אחת התוצאות של התפתחות זו הייתה נהירה המונית של בני האוכלוסיה הכפרית אל הערים.

התפתחות זו בקרב האוכלוסיה הכללית הלא יהודית לא פסחה על יהדות רוסיה אשר בה קצב הריבוי הטבעי היה מהיר אף יותר, וזאת, שוב, כתוצאה מירידה בשיעור תמותת התינוקות אשר, מלכתחילה, הייתה נמוכה בכ- 50% משיעור תמותת התינוקות באוכלוסיה הלא יהודית. הסיבות להבדל זה בין יהודים ללא יהודים נעוצות ככל הנראה באופיה הסולידרי יותר של החברה היהודית: הדאגה ליתומים ולעניים, קיומם של מוסדות צדקה שפעלו למען חולים ונזקקים, יציבות התא המשפחתי והשמירה הקנאית על אורח החיים והמסורת היהודית, כל אלה תרמו ליצירת סביבה חברתית בטוחה יותר שתרמה, ביו השאר, לצמצום התמותה. ואכן, גורמים אלה חברו יחד כדי להביא לגידול של פי חמישה באוכלוסיה היהודית במהלך המאה השמונה עשרה: ממיליון יהודים שחיו ברחבי האימפריה הרוסית בתחילת מאה זו צמח מספרם לחמישה מיליון בסוף אותה מאה.

ההשלכות החברתיות והכלכליות של התפתחות דמוגרפית זו בקרב האוכלוסיה הכללית והיהודית היו מרחיקות לכת: הירידה בשיעורי תמותת התינוקות הובילה לגידול באוכלוסיה צעירה, לא יצרנית, אשר תלויה בהכרח באוכלוסיה בוגרת יותר לשם קיומה. התוצאה הישירה של התפתחות זו הייתה מצוקה כלכלית גוברת והדרדרות בתנאי החיים.

מאפיין נוסף של המציאות החברתית והכלכלית באימפריה הרוסית בתקופה בה אנו עוסקים, אשר השלכותיו לגבי האוכלוסיה היהודית הייתה מכרעת גם-כן, קשור למהפכה התעשייתית המואצת אשר גררה בעקבותיה מעבר המוני של אוכלוסיה מהאזורים הכפריים אל הריכוזים העירוניים שהיו מוקדי ההתפתחות התעשייתית. תהליך זה של תיעוש ופיתוח כלכלי קשור קשר הדוק עם תהליכים אחרים שהתחוללו בחברה ובמדינה הרוסית של אותה תקופה.

עלייתו לשלטון של הצאר אלכסנדר השני בשנת 1855 הביאה עימה שינויים מרחיקי לכת בתחומים רבים של החיים ברוסיה. אחד מהם היה שחרור הצמיתים בשנת 1861 אשר הוביל לניידות חברתית גדולה יותר ובכך הסיר את אחד מהמכשולים העיקריים להתעוררות המשק